

Dr hab. Beata Szluz, prof. UR

Rzeszów, 11.08.2022

Uniwersytet Rzeszowski

Kolegium Nauk Społecznych

Aleja T. Rejtana 16 C

35-959 Rzeszów

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgra Aleksandra Hermana

pt. Kompetencja społeczne pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi a ich podmiotowe uwarunkowania

napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Anny Kanios

i promotora pomocniczego dr hab. Małgorzaty Kuśpit

(zgodnie z uchwałą Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie z dnia 20.06.2022 r.)

W nawiązaniu do tematu niniejszej rozprawy podkreślam, że podjęcie uwidocznionej w tytule tematyki uważam za zasadne i ważne. Należy podkreślić aktualność i znaczenie tej problematyki w naukach społecznych. Pragnę zauważyć, że zagadnienie – wpisuje się w pole badawcze pedagogiki – kompetencji społecznych pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi nie jest badane i obrazowane w literaturze naukowej wystarczająco dogłębnie. Doktorant podjął w rozprawie temat ważny zarówno w aspekcie badań naukowych, jak również aplikacji do praktyki płynących z tych dociekań wniosków. Problematyka, którą zainteresował się Autor, sytuuje rozważania w obrębie nauk społecznych, w zakresie pedagogiki, a szczegółowo pedagogiki społecznej.

Praca składa się z 231 stron, wraz z bibliografią, spisem wykresów, tabel i rysunków oraz aneksem. Wspomniany aneks jest bardzo bogaty, zawiera

wszystkie zastosowane podczas prowadzenia badań narzędzia. Uważam, że podczas przygotowania publikacji do druku warto właśnie tak bogaty aneks uwzględnić. Może on służyć studentom, jak również praktykom.

W dysertacji wyodrębniono siedem rozdziałów, które zostały poprzedzone wstępem. We wstępie warto byłoby, przed ukazaniem zawartości pracy, pokazać/przytoczyć przedmiot, cel badań, wspomnieć metodę, technikę i narzędzie, a także wskazać literaturę, do której Doktorant się odniósł – w dwóch aspektach – (1) wskazać czołowych badaczy krajowych i zagranicznych, którzy zajmują się badaniem tej problematyki, (2) zasygnalizować, w jakich dyscyplinach oparcie znajdują podjęte w dysertacji rozważania (powinny to być głównie prace z zakresu pedagogiki, ale mogą być też z innych dyscyplin), czy dominują monografie, rozdziały w monografiach, artykuły z czasopism czy może Autor posiłkował się źródłami pochodzącymi ze stron internetowych. Rozprawę zamyka zakończenie oraz bibliografia, w której zostały wykazane opracowania wykorzystane przez Autora, ale do tego odniosę się później.

Doktorant prawidłowo skonstruował rozprawę. Rozdziały mają logiczny układ, a ich zawartość jest przemyślana. W pierwszym z nich (s. 9-49) Autor skoncentrował się na zobrazowaniu teoretycznych podstaw pracy socjalnej z osobami starszymi. Scharakteryzował sytuację osób starszych, mając na uwadze trzy płaszczyzny: aktywność zawodową, społeczną i rodzinną. Odniósł się do aspektu zdrowia i kwestii ekonomicznych. Zasadne jest odwołanie się do teorii – biologicznych, psychologicznych i społecznych – starzenia się człowieka i przystosowania do starości, m.in.:

- (1) immunologicznej teorii starzenia się,
- (2) wolnorodnikowej teorii starzenia się,
- (3) teorii Leonarda Hayflicka „Zegar życia”,
- (4) teorii autoimmunologicznej, a także
- (5) teorii wycofania się,
- (6) teorii stresu starości,

- (7) teorii aktywności,
- (8) teorii selektywnej optymalizacji z kompensacją,
- (9) koncepcji oscylacji – przechodzenia pomiędzy asymilacją i akomodacją,
- (10) teorii społeczno-emocjonalnej selektywności,
- (11) teorii gerotranscendencji.

Mgr A. Herman zwrócił uwagę na teorię osobowości zaproponowaną przez B. Neugartena, klasyfikującej postawy wobec starości oraz obrazującej charakterystykę typów starzenia się. Odniósł się do psychospołecznej teorii osobowości E. Eriksona.

W dalszej części pierwszego rozdziału (s. 29-45) Doktorant obszernie i szczegółowo zobrazował bio-psycho-społeczne konsekwencje starzenia się człowieka. Właściwie dopiero w kolejnej części Autor przeszedł do zobrazowania specyfiki pracy socjalnej, jako profesji zawodowej, jej genezy i założeń teoretycznych osadzonych w polu pedagogiki społecznej. Na podkreślenie zasługuje znajomość literatury przedmiotu i logiczność wywodu. Należałoby jednak bardziej rozbudować własny, autorski tekst. Na końcu rozdziału Autor zamieścił podsumowanie.

Drugi rozdział poświęcony został kompetencjom społecznym. Jest to kolejny rozdział, w którym Autor obrazuje teoretyczne podstawy, niezwykle ważne, mając na uwadze konceptualizację i operacjonalizację. W pierwszym podrozdziale Doktorant ukazał kompetencje społeczne i ich komponenty. Kolejno poddał analizie – na podstawie prawidłowo dobranej literatury przedmiotu – koncepcje teoretyczne będące podstawą ich kształtowania się. Na podkreślenie zasługuje odwołanie się do:

- (1) modelu kompetencji społecznych T. Cavella,
- (2) modelu S. Greenspana, modelu M. Argyle'a,
- (3) modelu A. Matczak.

Kolejno Autor odwołał się do:

- (1) modelu R.E. Riggio,
- (2) modelu stworzonego przez A. Halberstadt, S.A. Denham i J.C. Dunsmore,

(3) modelu H. Haste.

Zwrócił uwagę na kontekst znaczenia kompetencji społecznych w procesie pomagania (s. 65-68). Za ważny uważam przegląd badań nad problematyką kompetencji społecznych (s. 68-71). Mam pytanie – według jakiego kryterium dokonał Doktorant przeglądu tych badań, w jaki sposób wyselekcjonował te badania?

Trzeci rozdział (s. 72-98) poświęcony jest podmiotowym uwarunkowaniom kompetencji społecznych. Mając na uwadze uprzednio poczynione analizy i założenia badawcze, Doktorant słusznie zamieścił w tej części pracy treści dotyczące: systemu wartości osób profesjonalnie pomagających, ich samoocenę, poczucie własnej skuteczności, style radzenia sobie ze stresem, a na koniec ich poczucie wypalenia zawodowego.

Na stronie 99 zaczyna się rozdział poświęcony metodologicznym podstawom własnych badań (metodyka własnych badań). W nawiązaniu do literatury przedmiotu z tego zakresu mgr A. Herman przedstawił własny przedmiot (s. 99) i cel badań (s. 100). Przedmiotem badań uczynił kompetencje społeczne. Zaś celem głównym stało się określenie zależności między typami kompetencji społecznych pracowników socjalnych a ich podmiotowymi uwarunkowaniami. W dalszej części zestawione zostały w formie pytań problemy i hipotezy, zaprezentowane zostały też zmienne uwzględnione w badaniach. Autor, co należy szczególnie mocno podkreślić sprecyzował i ukazał zastosowane metody, techniki i narzędzia. Do badania kompetencji społecznych wykorzystał:

(1) kwestionariusz do badania przekonań pracowników zawodów pomocowych na temat osób w starszym wieku A. Kanios,

(2) kwestionariusz kompetencji społecznych A. Matczak,

(3) kwestionariusz ankiety dotyczący wiedzy i motywacji pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi własnego autorstwa.

Doceniam to, że Doktorant zbudował własne narzędzie, a do tego posiłkował się licznymi, innymi narzędziami. Promotorzy wykreowali umiejętność budowania narzędzi, co stwarza dobre „przygotowanie warsztatowe” dla młodego badacza.

Kontynuując, do badania uwarunkowań kompetencji społecznych pracowników socjalnych zastosował:

- (1) portretowy kwestionariusz wartości S.H. Schwartza,
- (2) skalę samooceny SES M. Rosenberga,
- (3) GSES – skalę uogólnionej własnej skuteczności R. Schwarzera, M. Jerusalem i Z. Juczyńskiego,
- (4) kwestionariusz CISS N.S. Endlera i J.D.A. Parkera,
- (5) kwestionariusz wypalenia zawodowego Ch. Maslach.

Na s. 111 Doktorant przedstawił teren i organizację badań oraz dobór próby do badań. Mam pytanie: zastosowany został dobór tzw. losowo-celowy, na czym on polega i w jaki sposób został przeprowadzony przez Doktoranta? W jaki sposób określono liczbę badanych? Kolejno Autor scharakteryzował społeczno-demograficzną strukturę badanej zbiorowości. Widoczna jest dysproporcja w zakresie płaci badanych, czy i jak Doktorant może to uzasadnić?

W rozdziale piątym mgr A. Herman scharakteryzował kompetencje społeczne badanych osób pracujących z osobami starszymi – wiedzę i przekonania pracowników socjalnych na temat osób starszych, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach społecznych i motywację do pracy. Na szczególne podkreślenie i uwagę zasługuje podjęcie próby skonstruowania typologii społecznych kompetencji pracowników socjalnych do pracy z osobami starszymi. To bardzo ważny element tej dysertacji, który szczególnie doceniam.

Szósty rozdział jest częścią rozprawy, w której Doktorant przedstawił uwarunkowania społecznych kompetencji przedstawicieli zawodów pomocowych do pracy z seniorami. Badacz wziął pod uwagę: wartości, samoocenę, poczucie własnej skuteczności, radzenie sobie w sytuacjach stresowych i poczucie wypalenia zawodowego. Ważne było zatem ukazanie tych treści w części teoretycznej, co Doktorant skrupulatnie uczynił.

W ostatniej części Autor zamieścił i zaprezentował zależności pomiędzy zmiennymi. Przedstawił analizę korelacji typów kompetencji społecznych

pracowników socjalnych z poszczególnymi czynnikami podmiotowymi, takimi jak wspomniane już: wartości, samoocena, poczucie własnej skuteczności, radzenie sobie w sytuacjach stresowych i poczucie wypalenia zawodowego. Dokonał weryfikacji hipotez badawczych. Mam pytanie: w jaki sposób to przeprowadził? Czy Badacz określił tzw. siłę związku pomiędzy zmiennymi?

Na podkreślenie i docenienie zasługuje fakt sprawnego sięgania i posługiwania się oraz wykorzystywania analiz statystycznych. Poprawne kierowanie pracą, stawiane przez promotorów wymagania przyniosły oczekiwany, dobry efekt. Daje to solidne podstawy Doktorantowi do prowadzenia dalszych badań naukowych, analiz i przygotowywania publikacji.

Zakończenie zawiera podsumowanie wyników badań oraz ich interpretację. Bardzo ważne jest to, że Badacz sformułował wnioski dla praktyków. Dostrzec można zarówno wymiar poznawczy, jak i praktyczny w tej rozprawie.

Podczas czytania tekstu nasunęły się uwagi, a mianowicie:

(1) pierwsza z nich: podkreślam, że Autor zna literaturę przedmiotu, jednocześnie w części teoretycznej powinien tworzyć więcej samodzielnego tekstu, np. rozbudować, uzupełnić go o wnioski, tworzyć konkluzje nie tylko na końcu rozdziałów;

(2) druga: po każdej części wywodu nasuwają się konkluzje, można też podjąć próbę budowania własnych np. typologii, co uczynił w podsumowaniu piątego rozdziału. Autor powinien na to zwrócić szczególną uwagę;

(2) kolejna: Doktorant powinien częściej konfrontować swoje wyniki i wnioski z tymi, które postawili inni badacze, krajowi i zagraniczni. Wzbogaciłoby to dyskusję wyników badań i wnioskowanie.

Wnioski znajdują się natomiast w podsumowaniu dysertacji (s. 173-186). Wartość wywodu podniosłoby przeprowadzenie dyskusji i dokonanie porównań do wyników badań innych autorów, nie tylko polskich, również zagranicznych. Być może nie we wszystkich zakresach, zarysowanych w projekcie przez Doktoranta, były prowadzone badania, ale w przypadku części z pewnością tak

jest. Sugeruję, aby mieć te uwagi na względzie podczas ewentualnego projektowanie i pisania kolejnych prac naukowych. Mam pytanie do Doktoranta: czy i w jakim zakresie wnioski z badań Doktoranta można zastosować/aplikować w praktyce?

Autor zestawiał bibliografię [s. 187-205], uważam że bogatą, mając na uwadze temat dysertacji (241 pozycji). Nie wyodrębnił opracowań, stron internetowych (netografia), do których sięgnął podczas przygotowywania rozprawy. Sugeruję wydzielenie części w bibliografii podczas przygotowania pracy do druku. Jednocześnie należy podkreślić, że Autor odwołał się do szerokiego spektrum literatury przedmiotu. W zestawieniu odnalazłam publikacje nie tylko z zakresu pedagogiki, także pedagogiki specjalnej, również z socjologii, psychologii, nauk medycznych oraz odwołania do publikacji zamieszczanych na stronach internetowych. Wykaz bibliografii świadczy o erudycji Doktoranta. Należy podkreślić, że Autor sięgnął do licznych prac w języku polskim i w językach obcych, co udokumentował stosując przypisy w tekście.

W trakcie lektury tekstu napotkałam pewne drobne błędy stylistyczne, interpunkcyjne i nieliczne „literówki” (np. s. 15 – jest kościoła, powinno być Kościoła, mając na uwadze treść zdania; s. 47, 50 – akapit nie powinien składać się z jednego zdania; s. 106 – jest Maslasch, ma być Maslach). Uważam, że ze względu na nieliczne publikacje w zakresie podjętej tematyki warto, aby niniejsza rozprawa została opublikowana.

Reasumując, po wnikliwym przeczytaniu dysertacji stwierdzam, że przedstawiona do oceny praca spełnia wymagania stawiane przed rozprawą doktorską w ustawie o stopniach i tytule naukowym, w tym: „Art. 13 ust. 1 – Rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata

w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Wnioskuje zatem do Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie o dopuszczenie mgra Aleksandra Hermana do publicznej obrony.

Beata Szluz

11.08.2022 r.

Beata Szluz